

Iz velikih dni boja za naše življenje

Gregorinov dom v Dolomitih je bil prvi požgan

Že sredi leta 1941 je h Gregorinovic v Brezjih pri Horjulu začel hoditi tovariš Povh. Ivanka je tudi opazila, da se z njenim bratom Vinkom dobro poznata. Nekega večera je brat Vinko ob mraku pripeljal štiri partizane. Mamo je naprosil, da jim je skuhala žgancev in mleka, kar je tudi storila. Od tega časa naprej so bili partizani s Ključa v Dolomitih redni gostje v Gregorinovi hiši. Ob večerih so se partizani in drugi zaupljivi ljudje zbirali pri Vorečku na Brezjih, ki je za partizane popravljal čevlje. Tukaj je imel predavanja tovariš Povh. To pa je bilo mogoče predvsem zato, ker je stala hiša na samotni. Tako mi je nekega poletnega dne pripovedovala Gregorinova Ivanka por. Srša, ki sedaj živi v Šiški.

Ivanka je že prej opazila žico, ki je bila napeljana skozi okno iz njihove kleti na bližnje sadno drevo. Ni pa vedela, čemu služi. Kot mlado radovedno dekle, je nekoč mimogrede odprla vrata kleti. V njej je zagledala razne aparature okrog katerih so sedeli partizani, na glavah pa so imeli slušalke. Prav takrat je mimo prišla mama, ki ji je ukazala, da naj vrata takoj zapre in o vsem molči. Med partizani je spoznala poznejše generalpolkovnika in narodna heroja Rada Pehačka in Rudolfa

Hribernika Svaruna. Šele mnogo pozneje je zvedela, da sta bili aparaturi radiodajnik in radiosprejemnik. Nekoč je bila pri Gregorinovic večja skupina partizanov, zato je tudi luč gorela pozno v noč. Drugi dan jo je soseda vprašala, kaj so delali ponoči, saj je pri njih luč gorela do zjutraj in zakaj imajo iz kleti na slivo napeljana žico. To je bila, sedaj že pokojna, Rozalija Kozina, ki je vse to prijavila Italijanom. Partizani so bili v Gregorinovi hiši kakor doma, saj so jim vedno zraven hrane nudili še druge stvari. Gregorinova mama pa je z diro hodila v Dobrovo, kjer je pri Sadarju kupovala cigarete in drugo blago, katerega so ji naročili partizani. Vse to je vozila domov, od koder so potem blago prenesli v partizansko taborišče na Ključ.

Ob prvi večji borbi na Ključu, je bil ranjen Franci Biclinov iz Stranske vasi pri Dobrovi in se je zatekel h Gregorinovic. Spravili so ga v Korenov čebelnjak, kjer ga je s hrano, zdravili in drugim oskrboval Gregorinov Vinko, dokler zanj to delo ni postalo prenevarno. Med tem časom so dobili vsi fantje poziv, da se javijo na Dobrovo v župnišću, kjer je bila italijanska komanda. Odsli so vsi, razen Gregorinov Vinko in Zorčev Nande-Birtov iz Brezjih. Slednja sta odšla v partizane in sta še sedaj živa, vse druge pa so pobili.

SKRB ZA BOLNIKA V ČEBELNJAKU JE PREVZELA IVANKA

Bilo je avgusta 1941. leta, ko so pri Gregorinovic sušili otavo. Oče in brat Miha sta bila na travniku. Ivanka pa je odšla domov po vozove. Mama je kuhala kosilo. Ko je prišla blizu doma, je opazila, da je hiša obkoljena. Vseposod okoli je bilo zeleno od Italijanov. Mama je hitro vzela kanglico za mleko in je stekla po koruzi in tako pobegnila. Ivanka je zgrabila za grablje in je mahnila v drugo smer, kjer je naletela na Italijana, ki je imel kapo s cofom. Ker je bila dobro razvita, se je naredila, kakor da ima dojenčka. Italijan je nasedel in jo je pustil dalje. Očeta in brata Miho so ujeli. Očeta so hoteli že na vrtu ustreliti. V tem času so tudi zažgali domačijo. Na prošnjo

ljudi so očeta pustili živlega. Silili pa so ga, naj gre gasit domačijo, kar pa je odklonil.

Ivanka je odšla proti Ključu, kjer je med partizani našla brata Vinka. Oba sta jokala, ko sta gledala, kako njihova domačija gori. Italijani so izropali vse, kar se je dalo vzeti. Med drugim 14 glav goveje živine, par konj, osem prašičev, vse drugo pa so naložili na dva voza in odpeljali. Ostal je samo kozolec in tisto, kar smo imeli na sebi. Na kozolecu sta potem prenočevala oče in mama. Pa tudi to ni trajalo dolgo. Tudi kozolec so požgali. Oče in mama pa sta se preselila v kletne prostore šole, ki je bila tudi požgana. Ker je bil strop slab, je skozenj povsod zamakalo. S hrano in drugim sta starše v tem času zalagala Ivanka in brat Vinko, ki sta ostala v partizanih. Ivanka je bila kurirka, skrbelo je za ranjence, kuhala je, prala in je opravljala tudi druga dela. Slednja dela je opravljala pri Grabnarju, kjer sta med drugim bila tudi Stanovnikov iz Horjula in Tomaž iz Ligojne. Oba sta bila ranjena. Za ranjence sta skrbeli s partizanko Milo - Mikec.

Ivanka je pozneje s skupino partizanov odšla na Hruševo. Zadrževali so se v zaselku Selo pri Martinovcu. Tukaj je bila skupaj s Povhovo družino več kot mesec dni. Nekoč, ko so komaj legli k počitku je začelo pokati. Na hitro so pobrali kar je kdo mogel in so zbežali v noč. Srečno so se prebili iz obroča. Tovariš Povh je bil v samih spodnjicah, v rokah pa je nosil »povšter«, namesto hlač. Nastanili so se na Beli, kjer pa so jih napadli Nemci. Nek partizan, ki je bil ranjen z dum-dumko, je zaradi krvavitve umrl pri Bradešku. Ivanka je med drugimi skrbelo tudi za ranjenega brata Vinka. Ranjen je bil v prsi. Kroglja mu je prebila pljuča in je izstopila na hrbtni strani. Skrbelo je tudi za otroka Lotko, ki je bil sin Zibelnikovega Pavleta. Ivanka in brat Vinko sta bila v Žirovnikovem grabnu, kjer je bila bolnica. Nekoč sta bila skrita v kupu listja, mimo katerega so hodili Italijani in belogardisti. Ivanka še danes ne more razumeti, kako, da je niso odkrili.

Na Beli so Ivanko izdali in belogardisti so jo kot kurirko odgnali v župnišče na Dobrovo. Tja so prignali tudi druge ujetke žene in dekleta, kjer so jih med zasliševanjem surovo pretepali in mučili. Ivanko so ujeli na Vidov dan 15. junija 1942. leta. Ivanka se tistega dne dobro spominja, saj so bile že zrele češnje, katere so obirali.

Nekega dne so jih naložili na kamion in jih odpeljali v sodne zapore v Ljubljano. Tukaj so Ivanko obsodili na 22 let zapore. Iz sodnih zaporov je Ivanko pot vodila v zapore v Perugia v Italiji.

Po kapitulaciji Italije se je vrnila domov. Že čez nekaj dni pa so po Ivanko prišli domov Franci. Odpeljali so jo v zapore v Ljubljano, kjer je bila zaprta skupaj s Kuharjevo Marijo, ženo pisatelja Kuharja - Prežihovega Voranca. Skozi okno je dostikrat videla samega pisatelja, ki se je sprehajal po dvorišču. Iz Ljubljane so Ivanko in druge odpeljali v taborišče Ravensbrück. V taborišču je med drugim dobila trebušni tifus in izgubila vse lase. Na pogrado je spala skupaj s Kuharjevo Marijo-Vorančevo Mico, Ajdišek Mico, Furlan Tončko in z drugimi, katerih imen pa se več ne spominja. V Italiji pa je bila skupaj z Breddo Lubej, ki sedaj živi nekje v Kopru in z Novakovo Erno z Vrhniko, s katerimi je bila skupaj v Dolomitih.

Ivanka se je vrnila domov šele avgusta 1945. leta. Med njeno odsotnostjo, so kmalu prišli tudi mama in očeta. Odpeljali so ju v prisilne delavnice v Ljubljano. Mamo so od tam odpeljali na prisilno delo v Rotenburg, kjer je leta 1945 umrla. Očeta pa so obdržali na prisilnem delu v prisilnih delavnicah. Tukaj je kljub visoki starosti moral opravljati najtežja dela. Brat Vinko se je po vojni vrnil iz partizanov. Za brata Miho pa še danes ne vedo, kje je bil ubit in kje je pokopan.

STEVO V. JAVOR

90 let Krvincove stare mame

»Ah, da, naša stara mama so pa tamle v kamri,« sta čebljali Krvincovi dekleti, ko sem stopil v toplo zakurjeno kmečko sobo, kjer so domači družno s fantom iz vasi gledali napeto nogometno tekmo med Jugoslavijo in Francijo. »Zdaj je že nekaj časa v postelji, ker je bolj slaba,« je hitel vljudno pojasnjevati tudi gospodar JOŽE in se ponudil, da me popelje v kamro.

Podoba stare ženice, ki je ležala na skrbno postlani postelji, ni bila veliko drugačna od tiste, ko smo jo še srečevali na njivah pod Košeninami ali na poti k maši. Na obraz se ji je zalezlo nekaj novih gub in srebrna belina je prekrila njene nekdanje temne lase, oči pa so ji ostale še prav tako živahne in zgovorne kot nekoč.

»Kaj me res mislite slikati?« se je nejeverno nasmehnila, ko ji je vnukinja Joži jela popravljati vzglavje in je vnuk Janko od nekod prinesel močno žarnico, da bi bolj razvetlil prostor. »Pa ne da bom v časopisu...?«

Krvincova stara mama ima kljub visokim letom (letos bo zaokrožila že 90 let) še vedno spomin, ko da si jih ne bi nadela na pleča niti šestdeset. Resda malce slabo sliši, tako da morajo k pogovoru priskočiti na pomoč tudi domači, zato pa drobci, ki jih lušči iz svojega dolgega trudapolnega življenja, zvene še toliko bolj prepričljivo.

»V življenju sem skusila več slabega kot dobrega,« zavzdihne, ko vidi, da nekaj šarim po beležki. »Poznali smo le delo, kaj naj bi drugega. Nihče te nikoli ni vprašal ali si pri volji ali ne, treba je bilo na njivo, z rovnico ali plevko, ali se postaviti za brano, pa naj je sijalo sonce ali lil dež. To so bili težki časi, a tega smo bili vajeni. Tako je bilo življenje. O, pa tudi drugim je bilo treba večkrat pomagat - za »bohlonaj«. A od nečesa je človek vendar moral živeti.«

Krvincovi stari mami, s pravim imenom Mariji Logar, je življenje v resnici pripravilo marsikako bridkost. Med vojno je izgubila dva sinova in doma ji je ostalo troje volčičev, ki so se morali z očetom, prav tako kmetom, toliko bolj zagristi v zemljo. Oče (njen mož) je vojno preživel in je umrl 1972. leta.

V njenem spominu se utrinjajo ti časi, ko boleči trni v mesu, ki so sicer zarasli, a ki se

vendar oglasijo, ko znova pritisneš nanje. Zato pa se skorajda razneži, ko se dokoplje do nekoliko vedreše plati nekdanjega življenja - običajev na vasi.

»O, tudi tega ni manjkalo,« se ji je obraz razlezel v dobrohoten nasmeh. »Bila sem med tericami. Trle smo, da je bilo veselje. Vse tja do konca vojne. Pa na potoku smo prale štrene. Vselej skupaj. Tudi zapele smo rade. Danes tega ni več...«

»Zato pa še vedno rada bereš,« je ob njenih postelji zaščebetala vnukinja Joži. »Ah, da, je zavzdihnila, »samo črke morajo biti velike; drugače ne vidim.«

Zadnja leta zdravje Mariji Logar ni preveč naklonjeno. Kar dvakrat se je polomila, tako da ne more več veliko ven. Pa bi še tako rada prišla za kako delo, pravi, a ji moči ne dajo več. Čas je tudi od nje zahteval svoj davek.

Topla kmečka soba je bila zdaj že skoraj prazna. Na peči je vztrajala le še mlajša vnukinja, ostali pa so se izgubili nekam v kuhinjo, kjer je gospodar Jože pripravljaval šilce domačega. »Pa ne, da bom res v časopisu,« je babica Marija Logar tam iz kamre še enkrat nejeverno podregnila vnukinjo. »Torej me ljudje le še niso čisto pozabili...«

BRANKO VRHOVEC

Devet križev Šuštarjeve mame

Obiskali smo Zalar Alojzijo - najstarejšo krajanke iz Iške vasi. Alojzija, po domače Šuštarjeva mama je 23. aprila praznovala svoj 90. rojstni dan.

Rodila se je 1895 leta v Sevnici, nekaj manj kot polovico svojega življenja pa je

Alojzijo so na domu obiskali predstavniki ZB iz Iške vasi in ji v spomin prinesli tudi darilo. Presenečena in vesela tega obiska je skupaj z njimi obujala spomine na preteklost.

preživela v Iški vasi. V pogovoru z njo smo izvedeli, da je morala trdo delati, da so lahko kupili v Iški vasi hišo. Danes pa je tako navezana na svojo sobico, da niti v bolnico ne bi šla, če bi bilo potrebno. Alojzija ima štiri sinove in eno hčer. »Franci, Ivan,

Lojze, Tone so bili v partizanih, takrat so bili težki časi« je razmišljala. »Tudi Slavka, vsi me imajo radi, obiskujejo me, mene pa vedno skrbi zanje.«

Moža je Alojziji leta 1942 vzela vojna, bil je v internaciji na Rabu. »Jaz pa sem kar dobro prišla skozi vse življenje. Bolezni skoraj nisem poznala.« Tudi sedaj se Alojzija za svoja leta starosti kar dobro počuti. Malo ji peša vid, pa tudi sklepna revma ji ne da miru. Klepetava, prijazna ženska, ki ji po videzu ne bi prisodil 90 let. Pa saj se tudi sama ne počuti tako staro. Želi si živeti vsaj še deset let, če bo z njenim zdravjem in počutjem tako kot doslej. Malo v šali malo zares je večkrat rekla: »Dovolj sem stara, da bi že lahko umrla«, obenem pa je dajala občutek, da si življenja še želi. Zadovoljna je s tem kar ima, pokojnino, dokaj zdrave noge, svojo sobo, v kateri tudi kuha in sama skrbi zase. Posebej je bila vesela, ko so dobili pred hišo asfalt in tako se lahko kar v copatih odpravi v trgovino. Mogoče pa je bilo v hrani tisto čudo, ki je Alojzijo ohranilo tako krepkosti? »Vedno sem morala trdo delati za vsak košček kruha. Danes najraje pojem košček kruha z maslom in marmelado, pa tudi turški kavi se ne odrečem. Kuham si enkrat dnevno, najraje rižoto, juho. Nisem izbirična pri hrani.«

Z Alojzijo smo še nekaj časa klepetali, ko pa je dejala, da bo za svojo 100 letnico pripravila veliko slavlje, smo obljubili da ponovno pridemo.

DARJA ERHATIČ